

УДК 341.236

О.М. СІВАШ,

канд. юрид. наук, доц., Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6892-067X>

КОДИФІКАЦІЯ КОМІСІЄЮ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА НОРМ МІЖНАРОДНО- ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Ключові слова: Комісія міжнародного права, кодифікація, міжнародна відповідальність

На початку XXI століття суттєво зростає роль міжнародного права як інструменту управління. Ця обставина пов'язана з особливістю проблем, що стоять перед людством. Як справедливо зазначав Лукашук: «Особливість проблем, які стоять перед людством, в тому, що вони є глобальними і можуть бути вирішені лише спільними зусиллями всіх держав. ...Для цього необхідний більш високий рівень управління соціальними процесами як на національному так і на глобальному рівні. Проблема суттєвого удосконалення управління висунулася на перший план серед глобальних проблем» [1, с. VIII].

Ефективність міжнародного права, як інструменту управління міжнародними відносинами, суттєво залежить від суворого дотримання суб'єктами міжнародного права взятих на себе зобов'язань. Будь-яка правова система передбачає, що суб'єкти права несуть відповідальність, якщо їх поведінка порушує норми права. Дотримання національного законодавства забезпечується системою юридичних норм, а також можливістю використання апарату примусу держави. Принцип відповідальності «проявляється з ще більшою підставою (основаним) в міжнародному співтоваристві, де в силу свого суверенітету, держава самостійно приймає рішення, стикаючись при цьому з такою ж свободою прийняття рішень іншими державами» [2, с.28]. Гарантією дотримання міжнародного правопорядку

служать самі міжнародно-правові норми і принципи, найважливішим з яких є *Pacta sunt servanda* – «договори мають дотримуватися» [3, с.5]. Отже, «міжнародна відповідальність держав виступає в якості головного і необхідного механізму, що регулює взаємовідносини держав [2, с.28]. Надзвичайна важливість питання міжнародно-правової відповідальності підкреслювалася відомими вченими-міжнародниками. Так, Д. Анцилотті зазначав наступне: «...з неправомірної дії виникають правовідносини, які виражаються... в обов'язку відшкодувати завдану шкоду... У відповідності з нормами загального права не уявляється можливим вийти за межі концепції, яку можна вважати постулатом самого існування правопорядку» [4, с.429–430]. Стосовно відповідальності держав Л. Оппенгейм писав наступне: «існує зовнішня відповідальність держави за виконання нею міжнародно-правових зобов'язань. Відповідальність по таких зобов'язаннях є властивістю кожної державної особи, без цієї властивості сім'я народів не могла б існувати» [5, с.310].

Незважаючи на важливість міжнародної відповідальності для ефективності міжнародного права, створення її режиму відбувалося надто повільно. Звичаєво-правові норми відповідальності сформувалися лише в другій половині XIX ст. Проблема міжнародної відповідальності є однією з найбільш складних і недостатньо вивчених. До теоретичного дослідження даного питання зверталися В.А. Василенко, Ю.М. Колосов, Д.Б. Левін, І.І. Лукашук, Г.І. Тункін, Р. Аго, Д. Анцилотті, та ін. Складність питання відповідальності викликали проблеми з кодифікацією міжнародно-правових норм в цій сфері. Процес кодифікації не завершений і на сьогоднішній момент, хоча саме на початку XIX ст. у цьому питанні досягнуті суттєві зрушення. Тому метою статті є висвітлення процесу кодифікації питання міжнародно-правової відповідальності Комісією міжнародного права ООН.

До кодифікації цих питань вперше вдалася Ліга Націй, і вже тоді ця спроба «скоріше вказала на складності цього питання, ніж сприяла

наближенню точок зору» [2, с.28]. В 1930 р. відбулася Конференція по кодифікації, на якій розглядалося питання відповідальності, але через розбіжності учасників прийняти проект конвенції тоді не вдалося. Ліга Націй більше не поверталася до цього питання.

Наступна спроба кодифікації цього питання на універсальному рівні була пов'язана уже з Організацією Об'єднаних Націй. На своїй VIII сесії 07.12.1953 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію 799, в якій рекомендувала Комісії міжнародного права приступити, як тільки вона вважатиме за доцільне, до кодифікації принципів міжнародного права, якими визначається відповідальність держав. Генеральна Асамблея висловила думку, що «для підтримання і розвитку мирних відносин між державами бажано кодифікувати принципи міжнародного права, якими визначається відповідальність держав [6, с.53]. Із 1955 р. Комісія міжнародного права зайнялася цим питанням. Процес розробки статей був надзвичайно складний, супроводжувався зміною доповідачів (В.Ф. Гарсія-Амадор, Р. Аго, Роберт К. Квентін-Бакстер, У. Рифаген, Дж. Аражион-Руис, Х. Барбоса), що разом із тривалістю розгляду свідчило про важкість вироблення узгодженої позиції в такому важливому і, разом з тим, складному питанні.

Тривала і складна робота завершилася лише у 2001 р., коли був запропонований текст Проекту статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння, який складався з 59 статей. Їх прийняття стало можливе, оскільки були виключені з тексту найбільш спірні аспекти. Так, проект статей про відповідальність держав, що був прийнятий Комісією міжнародного права в попередньому порядку у 1996 р., виходячи з ідеї необхідності особливого захисту найбільш важливих загальних інтересів, закріпив концепцію міжнародних злочинів. Міжнародний злочин визначався як «міжнародно-протиправне діяння, що виникає в результаті порушення державою міжнародного зобов'язання, настільки основоположного для забезпечення життєво важливих інтересів міжнародного співтовари-

ства, що його порушення розглядається як злочин проти міжнародного співтовариства в цілому» (п.2 ст.19) [7]. До таких діянь Комісія віднесла агресію, колоніальне панування, рабство, геноцид, апартеїд. Однак, прийнятий в 2001 р. варіант статей не містив положень щодо розмежування понять міжнародного делікту і міжнародного злочину, оскільки визначення були надто спірними. Виключили зі Статей і положення про обов'язкову процедуру вирішення спорів. Але й в такому варіанті проект був сформульований не як міжнародна конвенція, а як додаток до резолюції Генеральної Асамблеї ООН. В ній зазначалося, що Генеральна Асамблея «приймає до відома статті про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння, текст яких міститься в додатку до резолюції, і пропонує їх увазі урядів, не зачіпаючи при цьому питання про їх майбутнє прийняття чи іншого належного заходу» [8].

Генеральна Асамблея ООН поверталася до цього питання в резолюціях: 59/35 від 02.12.2004 р., 62/61 від 6 грудня 2007 р, 65/19 від 06.12.2010 р. і 68/104 від 16.12.2013 р., в яких на Статті про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння зверталася увага урядів. Це питання було включено до порядку денного 71 сесії Генеральної Асамблеї ООН в ході якої була резолюція, що постановляла: «включити в попередній порядок денний для своєї сімдесять четвертої сесії пункт, названий «Відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння», і продовжити в рамках робочої групи Шостого комітету в цілях прийняття рішення розгляду питання щодо конвенції про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння чи інших належних заходах на основі статей» [9].

Як справедливо зазначав В.Н. Денисов, «прийняття 2001 р. Комісією міжнародного права статей про «Відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння» свідчить про зацікавленість держав у підвищенні рівня реалізації норм міжнародного права як необхідного елемента міжнародної законності. Але зволікання у наданні приписам цього ко-

дифікаційного акту обов'язкового характеру, є яскравим прикладом того, що глобалізатори міжнародних відносин не зацікавлені у підвищенні відповідальності держав за порушення міжнародного права...» [10, с.54–55].

Ще одним важливим питанням, що стосується теми відповідальності держав, але не було охоплене згаданими статтями, є відповідальність за шкідливі наслідки діяльності не забороненої міжнародним правом. Ця тема обговорювалася в міжнародно-правовій науці з початку ХХ сторіччя. Спершу це питання розглядалося в контексті правового режиму іноземних громадян. Передбачалося, що за шкоду, завдану іноземним громадянам в результаті масових безпорядків чи воєнних дій, має наставати абсолютна відповідальність держави, незалежно від наявності вини». Пізніше концепція відповідальності за шкідливі наслідки дій не заборонених міжнародним правом стала пов'язуватися, передусім, з технічними ризиками в результаті використання об'єктів підвищеної небезпеки (використання атомної енергії і космічного простору в мирних цілях, завдання шкоди навколишньому середовищу на морі і суші). В такому аспекті це питання досліджується в науці міжнародного права порівняно недавно в силу того, що види діяльності, які можуть заподіяти транскордонну шкоду є новими, вони виникли як результат технічного прогресу. Складність цієї концепції пов'язана з необхідністю узгодження концепції відповідальності з інститутом національної юрисдикції і територіальним суверенітетом.

Комісія міжнародного права, починаючи роботу над темою відповідальності держав, визначилася з тим, що це питання буде стосуватися лише наслідків міжнародно-протиправних діянь, а також з тим, що необхідно прийняти таке формулювання при визначенні загальної норми (що стосується принципу відповідальності за правопорушення), яке не вимагало би визначення питання про відповідальність за наслідки правомірних дій. Комісія неодноразово заявляла про важливість теми абсолютної відповідальності, при цьому

підкреслювала, що вона носить інший характер, ніж відповідальність за правопорушення, відповідно, повинна мати іншу правову основу. Так, у 1973 р., приступивши до роботи над першою групою статей про відповідальність держав, Комісія так визначила своє завдання: ...якщо це буде визнано доцільним ...Комісія зможе провести дослідження так званої відповідальності за ризик після завершення свого дослідження відповідальності за протиправні дії чи одночасно з цим дослідженням, але окремо». [11, с.7]. Генеральна Асамблея ООН в своїй Резолюції 32/151 від 19.12.1977 р. запропонувала Комісії з урахуванням прогресу, досягнутого в розробці статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння, почати роботу над питанням про міжнародну відповідальність за шкідливі наслідки, що випливають з дій, не заборонених міжнародним правом. Комісія працювала над цією темою з 1980 по 1996 рр. (за цей час спеціальними доповідачами були Роберт К. Квентін-Бакстер, Х. Барбоса). Таким чином, Комісія тривалий час працювала над проектом статей «Міжнародна відповідальність за шкідливі наслідки дій не заборонених міжнародним правом», однак в 1997 р., в силу розходжень між державами змушена була вдатися в якості першочергового кроку до більш обмеженого проекту статей за темою «Попередження транскордонної шкоди, завданої небезпечною діяльністю» [12]. Ця частина теми, що присвячена попередженню транскордонної шкоди, має самостійне значення зокрема і в аспекті кодифікації і прогресивного розвитку такої важливої галузі сучасного міжнародного права, як право навколишнього середовища.

У 2001 р. Комісія завершила роботу над цим проектом, що складався з преамбули і дев'ятнадцяти статей з коментарями до них (A/56/10), і рекомендувала Генеральній Асамблеї прийняти проект в якості конвенції. Отже, це певною мірою свідчить про те, що Комісія вважала цей проект, як такий, що представляє, так би мовити, певний спільний знаменник, прийнятний для держав, які до-

тримуються різних позицій (так прийнятий того ж 2001 р. проект, що стосувався відповідальності держав за міжнародно-протиправні дії, Комісія рекомендувала прийняти в якості додатку до Резолюції Генеральної Асамблеї). Однак, держави не спробували прийняти навіть цей обмежений проект.

Цей Проект визначив порядок здійснення не забороненої міжнародним правом діяльності, пов'язаної з ризиком нанесення транскордонної шкоди Проект заснований на принципах попередження і співробітництва. Статті стосуються як будь-якої потенційно небезпечної діяльності, так і виключно небезпечної діяльності, шкідливі наслідки від якої відбуваються не часто, але при їх виникненні завдається надзвичайно значна шкода. При цьому, на думку Комісії, перелік небезпечних видів діяльності не може бути вичерпним. Статтями передбачається, що для певних видів небезпечної діяльності держави мають встановлювати обов'язок попереднього отримання дозволу. Закріплена необхідність повідомлення сусідніх держав і проведення консультацій у зв'язку з діяльністю, пов'язаною із ризиком транскордонної шкоди. Проект також передбачав процедуру розгляду спорів. «Проект заснований на принципі обмеження національного територіального суверенітету. Ні одна держава не може покладатися на свій територіальний суверенітет, не беручи до уваги інтереси своїх сусідів, – пише С.С. Андрейченко, – ні одна держава з іншої сторони, не може претендувати на абсолютний захист від будь-яких негативних наслідків такої діяльності» [13, с.351].

В 2006 р. Генеральна Асамблея прийняла Резолюцію 61/36, в якій вона взяла до відома представлений Комісією міжнародного права Проект принципів, що стосуються розподілу збитків у випадку транскордонної шкоди, завданої в результаті небезпечних видів діяльності і запропонували їх увазі урядів й включила в попередній порядок денний своєї шістдесят другої сесії пункт названий «Розгляд питання про попередження транскордонної шкоди від небезпечних видів діяльності і

розподілення збитків у випадку такої шкоди». Ці шість принципів містять положення про запобігання заподіяння шкоди і співробітництва, а також компенсацію за заподіяння шкоди. Генеральна Асамблея, ще неодноразово зверталася в своїх резолюціях до цієї теми, пропонуючи урядам представити зауваження, без шкоди для будь-яких майбутніх рішень, особливо відносно форми відповідних статей і принципів, з врахуванням рекомендацій, зроблених Комісією у зв'язку з цим, в тому числі щодо розробки конвенції на основі проектів статей. Останнім таким документом на теперішній час є Резолюція «Розгляд питання про попередження транскордонної шкоди від небезпечних видів діяльності і розподілення збитків у випадку такої шкоди» від 13 грудня 2016 р. (A/Res/71/143), що прийнята на сімдесят першій сесії Генеральної Асамблеї. В ній Генеральна Асамблея «посилаючись на свої резолюції 56/82 від 12 грудня 2001 р., 61/36 від 4 грудня 2006 р., в додатку до якої міститься текст принципів, що стосуються розподілення збитків у випадку транскордонної шкоди, завданої в результаті небезпечних видів діяльності, і 62/68 від 6 грудня 2007 р., в додатку до якої міститься текст статей про попередження транскордонної шкоди від небезпечних видів діяльності, а також 65/28 від 6 грудня 2010 р. і 68/114 від 16 грудня 2013 р.», запропонувала урядам представити зауваження, без шкоди для будь-яких майбутніх рішень, особливо відносно форми відповідних статей і принципів, «постановила включити в попередній порядок денний своєї сімдесят четвертої сесії пункт, названий «Розгляд питання про попередження транскордонної шкоди від небезпечних видів діяльності і розподілення збитків у випадку такої шкоди» [14].

Ще одним кодифікаційним проектом Комісії міжнародного права в сфері міжнародної відповідальності стала тема «Відповідальність міжнародних організацій». З середини ХХ ст. кількість і авторитет міжнародних організацій невпинно зростає. Така ситуація вплинула на актуальність проблеми відпові-

дальності останніх, а саме: за яких умов міжнародні організації мають нести відповідальність за скоєні міжнародно-протиправні діяння і які норми діють, коли міжнародна організація є потерпілою в силу таких порушень. Це питання важливе для сучасного міжнародного права, однак другорядне, порівняно з відповідальністю держав, які залишаються основними суб'єктами міжнародного права, які в силу суверенітету мають універсальну правосуб'єктність, тоді як сфера діяльності міжнародних організацій значно вужча і, зазвичай, компетенція останніх не стосується зобов'язань щодо осіб і територій.

Отже, Генеральна Асамблея в 2001 р., по завершенні роботи Комісії з питання відповідальності держав, схвалила пропозицію Комісії міжнародного права почати роботу над темою «Відповідальність міжнародних організацій» (спеціальним доповідачем став Джорджо Гая). Правова концепція відповідальності міжнародних організацій базується на концепції відповідальності держав. Однак ця тема викликала низку дискусійних питань. Так, дискусійним було питання наскільки відповідальність організацій за порушення міжнародного права впливає безпосередньо з її правосуб'єктності чи залежить від визнання останньої; чи правомочні міжнародні організації (окрім ООН) підтримувати держави-члени при заявленні вимог третім державам, коли сама організація не зазнала шкоди в результаті порушення; за наявності яких умов держави-члени будуть нести відповідальність перед третіми державами за порушення міжнародних зобов'язань міжнародною організацією. На своєму засіданні, що відбулося 08.08.2011 р., Комісія рекомендувала Генеральній Асамблеї прийняти до відома в своїй резолюції проект статей про відповідальність міжнародних організацій і додати його до цієї резолюції; розглянути на більш пізньому етапі питання про розробку конвенції на основі даного проекту статей (п.85) [15]. На своїй шістдесят шостій сесії Генеральна Асамблея на основі рекомендацій Комісії прийняла 09.12.2011 р. Резолюцію «Відповідальність міжнародних орга-

нізацій», де розглянувши «главу V доповіді Комісії міжнародного права про роботу її шістдесят третьої сесії, в якій міститься проект статей про відповідальність міжнародних організацій», «вітаючи завершення Комісією... роботи по темі відповідальності міжнародних організацій і прийняття нею проекту статей, а також докладного коментаря по даному питанню»; запропонувала до відома урядів і міжнародних організацій статті, «не зачіпаючи при цьому питання про їх майбутнє прийняття чи іншого належного заходу»; постановила «включити до попереднього порядку своєї шістдесят дев'ятої сесії пункт, названий «Відповідальність міжнародних організацій», з метою розгляду, зокрема питання про форму, в яку б можна було б втілити статті» [16].

Сфера охоплення прийнятих статей визначена в статті 1 – це відповідальність організацій за міжнародно-протиправне діяння, а також відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння у зв'язку з поведінкою міжнародної організації. В статті 4 Проекту визначаються елементи міжнародно-протиправного діяння міжнародної організації. Стаття 6 і 7 присвячена присвоєнню поведінки міжнародній організації і визначає, що остання відповідає за поведінку власного органу чи агента, а також органу держави чи агента, наданого в розпорядження іншій міжнародній організації, за умови, що вона здійснювала ефективний контроль над даною поведінкою. Згідно зі статтею 17, організація несе відповідальність у випадку прийняття рішення, що зобов'язує держав-членів чи організацій-членів скоювати дії в обхід своїх міжнародно-правових зобов'язань. Стаття 62 визначає, в яких випадках за міжнародно-протиправне діяння організації відповідає держава-член організації. Цей проект статей не зачіпає питання індивідуальної відповідальності за міжнародним правом будь-якої особи, що діє від імені організації чи держави [16].

В Резолюції, прийнятій Генеральною Асамблеєю 10.12.2014 р., містилася аналогічна Резолюції 2011 р. пропозиція і постанова

«включити до попереднього порядку своєї сідмдесят другої сесії пункт, названий «Відповідальність міжнародних організацій», з метою розгляду, зокрема питання про форму, в яку б можна було б втілити статті» [17]. До порядку денного засідань Шостого комітету Генеральної Асамблеї поточної сідмдесят другої сесії п.87 включене дане питання [18].

Отже, з середини ХХ сторіччя Комісія міжнародного права провела значну роботу з кодифікації і прогресивного розвитку питань відповідальності. Однак, запропоновані проекти статей, що розроблені на основі дослідження згаданих тем (про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння; питання про попередження транскордонної шкоди від небезпечних видів діяльності і розподілення збитків у випадку такої шкоди; про відповідальність міжнародних організацій) не стали на сьогодні позитивним міжнародним правом. Для цього, на основі згаданих проектів, повинні бути розроблені міжнародні договори, що зобов'язали б їх учасників, або має відбутися непростий процес втілення прийнятих правил в міжнародну практику і визнання за ними *opinio juris*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лукашук И. И. Глобализация, государство, право, XXI век. М. : Спартак, 2000. 279 с.
2. Нгуен Куок Динь, Патрик Дайе, Ален Пеле. Международное публичное право: В 2-х т. Т. 2: Кн. 3 : Междунар. отнош. / пер. с фр. К. : Сфера, 2001. 410 с.
3. Колосов Ю. М. Ответственность в международном праве. 2-е изд. М. : Статут, 2014. 224 с.
4. Анцилотти Д. Курс международного права. Т. I. Введение – общая теория ; под ред. и с предисловием доктора юрид. наук Левина Д. Б. М. : Изд-во Иностран. лит., 1961. 447 с.
5. Оппенгейм Л. Международное право. Т. I. П/т I. М. : Изд-во иностран. лит., 1948. 480 с.
6. Официальные отчеты Генеральной Ассамблеи ООН. Восьмая сессия. Дополнение № 17 Док. ООН A/2630.

7. Доклад Комиссии международного права о работе ее 48 сессии (6 мая – 26 июля 1996 г.) Генеральная Ассамблея. Официальные отчеты. Пятьдесят первая сессия. Дополнение № 10. Док. ООН: A/51/10 URL: http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/reports/a_51_10.pdf&lang=EFSXP (дата звернення: 20.09.2017)

8. Доклад Комиссии международного права о работе ее пятьдесят первой сессии (3 мая – 23 июля 1999 года). Генеральная Ассамблея. Официальные отчеты. Пятьдесят четвертая сессия. Дополнение № 10. Док. ООН: A/54/10. URL: http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/reports/a_54_10.pdf&lang=EFSXP (дата звернення: 20.09.2017)

9. Резолюция Ответственность государств за международно-противоправные деяния 13.12.2016 [По докладу Шестого комитета A/71/505]. URL: <http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=A/RES/71/133> (дата звернення: 20.10.17)

10. Денисов В. Вхождение независимой державы Украина в систему сучасного міжнародного права // Право України. 2012. № 3–4. С. 51–56.

11. Доклад Комиссии международного права о работе ее двадцать девятой сессии (9 мая – 29 июля 1977 года). Генеральная Ассамблея. Официальные отчеты. Тридцать вторая сессия. Дополнение № 10. Док. ООН: A/32/10. URL: http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/reports/a_32_10.pdf&lang=EFSXP (дата звернення: 20.09.17).

12. Доклад Комиссии международного права 51-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН // Official Records of the General Assembly. Fifty-second Session. No. 10 (A/25/10/)

13. Андрейченко С. С. Международная ответственность за действия, не запрещенные международным правом // Правове життя сучасної України : матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (м. Одеса, 16–17 травня 2013 р.). Т. 1 / відп. за випуск д. ю. н., проф. В. М. Дрьомін. Одеса : Фенікс, 2013. С. 349–352.

14. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей от 13 декабря 2016 года Рассмотрен-

ние вопроса о предотвращении трансграничного вреда от опасных видов деятельности и распределении убытков в случае такого вреда (A/Res/71/143). URL: <http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=A/RES/71/143> (дата звернення: 20.09.2017).

15. Доклад Комиссии международного права Шестьдесят третья сессия (26 апреля – 3 июня и 4 июля – 12 августа 2011 года) Генеральная Ассамблея Официальные отчеты Шестьдесят шестая сессия Дополнение No 10 (A/66/10). URL: <http://legal.un.org/docs/index.asp?path=../ilc/reports/2011/russian/chp5.pdf&lang=EFSRAC&referer=http://legal.un.org/ilc/reports/2011> (дата звернення: 20.09.2017).

16. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей ООН 9 декабря 2011 года (A/Res/66/100). URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/464/84/PDF/N1146484.pdf?OpenElement> (дата звернення: 20.09.2017).

17. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей ООН 10 декабря 2014 года (A/Res/69/126). URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N14/688/19/PDF/N1468819.pdf?OpenElement> (дата звернення: 20.09.2017).

18. Повестка дня 72 сессии Генеральной Ассамблеи ООН. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N17/289/68/PDF/N1728968.pdf?OpenElement> (дата звернення: 20.09.2017).

Сиваш О. М. Кодифікація Комісією міжнародного права норм міжнародно-правової відповідальності // Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 4. С. 227–233. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_4_37.pdf

Розглядається кодифікація Комісією міжнародного права норм міжнародно-правової відповідальності, а саме проекти, що були розроблені цим органом і запропоновані уряду.

Сиваш Е.М. Кодификация Комиссией международного права норм международно-правовой ответственности

Рассматривается кодификация Комиссией международного права норм международно-правовой ответственности, а именно проекты, которые были разработаны этим органом и предложены вниманию правительств.

Sivash O.M. Codification by the International Law Commission of the Norms of International Legal Responsibility

The codification of the norms of international legal responsibility by the International Law Commission is under consideration, namely, the projects that were developed by this body and proposed to the attention of governments.